

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma

Essi Hakala

KIUSAAMISEN EHKÄISY VARHAISKASVATUKSESSA

Opinnäytetyö 2014

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

HAKALA, ESSI	Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa
Opinnäytetyö	26 sivua + 7 liitesivua
Työn ohjaaja	Lehtori Miia Heikkinen
Toimeksiantaja	Haminan kaupunki
Lokakuu 2014	
Avainsanat	varhaiskasvatus, päivähoito, pedagogiikka, kiusaaminen

Opinnäytetyö käsittelee kiusaamista ja sen ehkäisyä varhaiskasvatuksessa. Tarkoituksena oli laatia kiusaamisen ehkäisyohjelma Haminan kaupungille osaksi heidän yhteistä varhaiskasvatussuunnitelmaa. Laadittu ohjelma haastaa varhaiskasvatuksen työntekijöitä sitoutumaan kiusaamisen vastaiseen työhön jokaisessa toimintayksikössä.

Teoriatiedon tueksi teetettiin kartoitus, jossa kyselylomakkeiden avulla selvitettiin sitä, minkälaista kiusaamista Haminalaisissa päiväkodeissa esiintyy ja miten siihen puututaan. Tutkimusmenetelmänä käytettiin kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusmenetelmää. Lomakkeita jaettiin 80 kappaletta eri päiväkoteihin ja esikouluihin, joka kattoi suuren osan Haminan varhaiskasvattajista. Vastauksia palautui yhteensä 56 kappaletta eli 70 %.

Tutkimustuloksista kävi ilmi, että Haminalaisissa päiväkodeissa esiintyy kiusaamista jo pientenkin lasten keskuudessa melko usein. Työntekijöillä on ajatuksia kiusaamisen ennaltaehkäisykeinoista, mutta varsinaisia suunnitelmia on laadittu hyvin harvoissa toimintayksiköissä. Erityisenä kehitystarpeena onkin panostaa puuttumisen lisäksi ennaltaehkäisyyn ja sen järjestelmälliseen käyttöön.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Services

HAKALA, ESSI

Bachelor's Thesis

Supervisor

Commissioned by

October 2014

Keywords

Bullying Prevention in Early Childhood Education

26 pages + 7 pages of appendices

Lecturer Miia Heikkinen

The City of Hamina

early childhood education, day care, pedagogy, bullying

This study was concerned with bullying and its prevention in early childhood education. The aim was to create a bullying prevention program for the city of Hamina as a part of their common early childhood education plan. The program challenges the workers in early childhood education to engage in preventive work against bullying in each operational unit.

To support theoretical knowledge, a research with the questionnaires was done, and it explored what kind of bullying existed in Hamina day care centers and how to deal with it. The research method used was quantitative. I shared 80 pieces of questionnaires to the different day-care centers and pre-schools, covering large part of early childhood educators in Hamina. 56 educators returned the questionnaires so the response rate was 70 %.

The research results showed that there is bullying in day care centers in Hamina. Employees have ideas of bullying prevention methods but plans have been drawn up in very few units. Specific development needs are to invest in the lack of prevention and its systematic use.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	5
2	VARHAISKASVATUS	6
	2.1 Lainsäädäntö	6
	2.2 Lapsi yksilönä ja yhteisön jäsenenä	7
	2.3 Turvallisuus ja välittäminen	8
	2.4 Kasvattajan taitoja	8
	2.4.1 Ryhmän havainnointi	8
	2.4.2 Kasvattaja mukana leikeissä	9
	2.4.3 Kasvatuskumppanuus	9
3	KIUSAAMINEN PÄIVÄHOIDOSSA	10
	3.1 Kiusaamisen piirteet	11
	3.2 Lasten tavat kiusata	12
	3.3 Näkökulma: kasvattaja kiusaajana	12
4	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS	13
5	KARTOITUS JA SEN TULOKSET	14
	5.1 Aineiston kerääminen	14
	5.2 Tulokset	15
6	KIUSAAMISEN EHKÄISYOHJELMA	20
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	21
8	POHDINTA	22
	LÄHTEET	24
	LIITTEET	

Liite 1. Kiusaamisen ehkäisyohjelma Haminan kaupungille

Liite 2. Kasvattajille jaettu kyselylomake

1 JOHDANTO

Kiusaaminen on ongelma, joka esiintyy jo hyvin varhain pientenkin lasten parissa. Sen tarkoitusperät ja toteutus muuttuvat lapsen kasvun ja kehityksen myötä, joten varhaista puuttumista ei voida liikaa korostaa. Kiusaamisen seuraukset ja sen jättämät jäljet seuraavat kiusattua lähes poikkeuksetta läpi elämän. Myös kiusaaja itse tarvitsee apua ja tukea. Varhaiskasvatuksessa kasvattajan pedagogisiin taitoihin kuuluu havainnoida lasten toimintaa: niin sen hyviä, kuin myös huonoja hetkiä. Asiantuntijat ovatkin suositelleet, että myös päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmiin lisättäisiin kiusaamisen ehkäisyohjelma, josta käyvät ilmi toimintatavat kiusaamisen ehkäisemiseksi ja sen lopettamiseksi. Mikäli päiväkoti sijaitsee esikoulun kanssa samoissa tiloissa, perusopetuslaki velvoittaa suunnitelman laatimisen myös päiväkodin puolelle. Sen lisäksi, että laadittu ohjelma on hyvä työväline päivähoidossa, se on myös vanhempien saatavilla, jolloin he tietävät, kuinka lasten kasvatuksellisesta näkökulmasta asiaan puututaan. Kun epäily kiusaamisesta herää, on aikuisen välittömästi reagoitava, jotta ennaltaehkäisy on vielä mahdollista. Yhteistyössä vanhempien kanssa lasten arjesta on tarkoitus tehdä mahdollisimman turvallinen ja mielekäs ilman epämiellyttäviä tunteita kiusattuna.

Sain toimeksiantona Haminan kaupungilta laatia kyseisen kiusaamisen ehkäisyohjelman kaupungin yhteisen varhaiskasvatussuunnitelman liitteeksi. Käsittelen työni teoriaosuudessa kiusaamista eri näkökulmista sekä sen esiintymismuotoja ja vaikutuksia. Teoriatiedon tueksi olen tehnyt pienen kartoituksen käyttäen kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusmenetelmää. Sen tarkoitus oli selvittää, minkälaista kiusaamista Haminalaisissa päiväkodeissa tavataan ja miten asiaan puututaan. Aineistonkeruumenetelmäksi valitsin kyselylomakkeet, jotka olen jakanut päiväkotien ja esikoulujen kasvatustyöntekijöille ympäri Haminaa. Kysely koostuu pääasiassa monivalintakysymyksistä, mutta myös ideoille ja vapaille kommenteille on varattu tilaa.

Saatujen tulosten ja teoriatiedon pohjalta olen laatinut toimeksiantajalle opinnäytetyön liitteenä olevan kiusaamisen ehkäisyohjelman joka tulee osaksi Haminan kaupungin yleistä varhaiskasvatussuunnitelmaa vuodesta 2015 alkaen. Olen antanut suostumukseni käyttää ohjelmaa kaikessa varhaiskasvatustoiminnassa Haminan alueella. Se on myös muokattavissa, mikäli kasvatuksellinen tarve niin vaatii.

2 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatus on yhdistelmä hoitoa, kasvatusta ja opetusta. Se on päivittäistä vuorovaikutusta, jonka tarkoitus on tukea lasten tasapainoista kehitystä, oppimista sekä kasvua. Kunnat sekä yksityinen sektori tarjoavat varhaiskasvatuspalveluina päivähoitoa, esiopetusta sekä esimerkiksi avointa varhaiskasvatustoimintaa.

Varhaiskasvatusta voidaan pitää eräänlaisena prosessina, jossa lapsi vaihe vaiheelta sosiaalistuu aktiiviseksi toimijaksi vertaistensa kontaktien, oman toiminnan ja aikuisten ohjauksen kautta. Lähtökohtana ovat monitieteelliseen ja etenkin kasvatustieteelliseen tutkimukseen perustuvat näkemykset lapsen kehitystaipaleesta. Kasvattajien tehtävä onkin rakentaa kokonaisuus, josta on mahdollisimman paljon hyötyä jokaisen lapsen yksilöllisten piirteiden kehittämiseen. Vertaisryhmässä toimiminen ei suinkaan tarkoita sitä, että jokainen lapsi halutaan laittaa samaan muottiin. Jokainen lapsi on syntymästään saakka yksilö, jonka erilaisuutta tulee tukea ja kunnioittaa. Aikuisten tehtävä on luoda aktiivinen ja kannustava kasvuympäristö lapselle, puhutaan siis lapsilähtöisyydestä. (Häkkä, Kuokkanen & Virolainen 2014, 25.)

Varhaiskasvatusympäristöllä on lapselle suuri merkitys ja sen voikin jakaa kolmeen eri osaan; fyysiseen, psyykkiseen –ja sosiaaliseen ympäristöön. **Fyysinen ympäristö** tarkoittaa esimerkiksi huonekaluja, esineitä ja välineitä jotka ovat lapsen käytössä. Tärkeää onkin, että fyysinen ympäristö olisi mahdollisimman kodinomainen, sillä lapsi viettää suuren osan ajastaan päivähoitossa ja pitää sitä niin sanottuna toisena kotinaan. Tavaroiden ja esineiden sijoittelussa on tärkeää huomioida se, että lapsen tarkasteluperspektiivi on eri kuin aikuisella. Kun harjoitellaan itsenäistä toimimista, täytyy esimerkiksi lelujen olla lapselle suotuisalla korkeudella.

Sosiaalisella ympäristöllä tarkoitetaan vuorovaikutussuhteita. Välittävä kasvattaja turvaa lapselle suotuisan kehityksen mahdollisuuden. Kodinomaisuus tulee näkyä myös sosiaalisessa ympäristössä lämpiminä vuorovaikutussuhteina.

Psyykinen ympäristö sisältää turvallisuutta ja tätä luovat varhaiskasvatuksessa esimerkiksi toistuvat päivärytmit ja johdonmukainen toiminta. Myös perushoito liittyy tähän turvallisuuden tunteen luomiseen. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 30-31.)

2.1 Lainsäädäntö

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan lakia lasten päivähoitosta (36/1973).

Pykälän 2a § mukaan ”päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat,

turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa, sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuista kasvuympäristö” (Laki lasten päivähoitolaista, 25.3.1983/304, 2a §). Myös kulttuuriperinne ja uskonnolliset vaakaumat on otettava huomioon ja niitä on tuettava. Kunta on velvollinen järjestämään päivähoitopalveluja asukkailleen.

Tämän lisäksi perusopetuslaissa (628/1998, 29§) koulut velvoitetaan suunnittelemaan kiusaamisen ehkäisyohjelmaa sekä ohje kiusaamistilanteisiin puuttumiseksi. Koska tämä laki kattaa myös esiopetuksen, päiväkodeiltakin vaaditaan kyseinen suunnitelma, mikäli esiopetus tapahtuu samassa rakennuksessa. (Perusopetuslaki, 628/1998, 29§).

2.2 Lapsi yksilönä ja yhteisön jäsenenä

Koti on lapselle tietynlainen yhteisö ja elinympäristö johon kuuluu oma perhe ja perheen toimintatavat. Päivähoidon aloittaessaan lapsi saa tämän jo tutun ja turvallisen yhteisön rinnalle toisen, jonka niin ikään tulee olla lapselle turvallisen tuntuinen jo alusta asti. Päivähoitoyhteisössä on useimmiten enemmän ihmisiä kuin kotona ja lapsi opetteleekin siellä muiden huomioon ottamista ja omien tarpeidensa säätelyä. Näiden taitojen oppiminen syntyy ainoastaan vuorovaikutussuhteissa ensin omien vanhempien kanssa ja sitten esimerkiksi päivähoitossa hoitajien ja muiden lasten kanssa. Kasvattajan ja lapsen välinen suhde tulee olla turvallinen riippumatta siitä onko kyseessä vanhempi vai kasvattaja päivähoitossa. Rajojen ja normien sisäistämiseen lapsi tarvitsee paljon toistoja. Säännöllinen rytmi ja johdonmukainen toiminta edesauttavat tätä ja sen vuoksi päiväkodeissa noudatetaankin pääsääntöisesti samoja rytmejä päivittäin. Aikuinen on lapselle turvan lisäksi malli jonka toimintaa seurataan tarkasti. Vaikka lapsi on ryhmässä yhteisön jäsenenä yhdessä muiden lasten kanssa, tulee häntä huomioida myös yksilöllisesti. Henkilökohtainen vuorovaikutus on tärkeää, myös haastavaa, mutta mahdollista. (Mikkola & Nivalainen 2009, 19–20.)

Vertaissuhteet ovat äärimmäisen tärkeitä lapsen kasvun ja kehityksen kannalta ja niitä tarjoaa usein parhaiten päivähoito. Vertaisella tarkoitetaan lähestulkoon kehityksellisesti samalla tasolla lapsen kanssa olevia ihmisiä. Useinhan he siis ovat saman ikäisiä leikkikavereita. Vuorovaikutustaitojen harjoittelu onnistuu parhaiten vertaisten parissa aikuisen ollessa toki tukemassa toimintaa. Jo pienenäkin muodostuneet vertaissuhteet voivat olla hyvinkin kauaskantoisia ja pitkäkestoisia jolloin ystävyys jatkuu myös koulumaailmaan siirryttäessä. Vertaiselta saa leikin ja muun kanssakäymisen aikana

kaikista rehellisimmän palautteen omasta toiminnasta, joka kehittää kykyä ymmärtää toiminnan merkitystä ja vaikutuksia. Oppiminen ja lapsen persoonallisuuden kehittyminen tapahtuu juurikin vertaisten parissa. (Mannerheimin lastensuojeluliitto.)

2.3 Turvallisuus ja välittäminen

Välittäminen on kasvatusta, huolenpitoa, hoitoa, opetusta ja ohjausta. Se ilmenee kasvatuksen tavoitteellisuutena, joten on tärkeää miettiä tarkasti, mitkä asiat ovat tärkeitä lapsen kasvuun ja kehitykselle. Kasvattajan täytyy myös rakentaa kasvuympäristö siten, että lapsi pystyy oppimaan elämänsä kannalta tärkeitä asioita kuten tietoja, taitoja, asenteita ja arvoja. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 9.)

Hyvinkin pieni lapsi ymmärtää ja havainnoi ympäristönsä tunnekieltä. Omien tai muiden tunteiden varsinainen käsittely ei vielä tällöin lapselta onnistu, mutta hän tuntee vallitsevan ilmapiirin. Turvallisuus, pelko ja mielihyvä ovat näitä tuntemuksia. Luottamus vaatii perusturvallisuuden tunteen, joka kehittyy päivittäisten toimintojen aikana, kun lapsi tuntee olevansa hyväksytty ja hänelle on annettu läheisyyttä. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän hän tarvitsee hoivaa ja huolenpitoa. Aikuisen läsnäolo on välttämätöntä, ja jo pienen lapsen psyykinen kehitys vaatii sitä selvittääkseen läpi päivähoitopäivän. (Mikkola ym. 2009, 20–21.)

Turvallisuuden ja hyväksytyksi tulemisen tunteen luomiseksi lapsi tarvitsee paljon kannustusta opetellessaan uusia asioita ja tutkiessaan ympäristöään. Lapsen ollessa epävarma aikuisen tulee rohkaista lasta yrittämään. Kasvattajan tulee olla herkkä tulkitsemaan lapsen tunteita, jotta osaa tukea ja kannustaa häntä silloin, kun sitä eniten tarvitaan. (Mikkola ym. 2009, 21.)

2.4 Kasvattajan taidot

2.4.1 Ryhmän havainnointi

Tärkeä osa kasvattajan työtä on havainnoida koko ajan jokaisen ryhmässä olevan lapsen toimintaa. Lasten välisiä sosiaalisia suhteita ja ryhmän toimivuutta on helppo arvioida esimerkiksi kriteereillä mikä onnistuu ja mikä menee huonosti. Havainnoinnin tuloksia voi käyttää apuvälineenä työn ja toiminnan suunnittelussa jatkossa, sillä työntekijällä on käsitys siitä, mikä toimii kunkin lapsen kanssa parhaiten. Toimintaa suunnitellaan.

niteltaessa on otettava huomioon lukuisia eri tekijöitä, sillä lapset reagoivat eri ympäristöihin ja sen ärsykkeisiin useilla eri tavoilla.

Havainnointi auttaa toimintamenetelmien luomisen lisäksi myös ongelmien tunnistamisessa. Kun kasvattaja havaitsee esimerkiksi huolta herättävää käytöstä tai toimintaa, voi hän yhdessä vanhempien kanssa arvioida millaista tukea kyseinen lapsi tarvitsisi ja mikä olisi hänelle parhaaksi. Huolta puheeksi ottaessa kasvattajan ei missään tapauksessa pidä tehdä diagnoosia lapsesta, vaan hän tuo viestiä vanhemmille siitä, mitä on havainnut. Asioiden esittäminen vanhemmille vaatii tilannetajua jotta dialogimainen johdonmukainen keskustelu on mahdollista. (Koivunen 2009, 27.)

Hyödyllisen työmenetelmän käytössä on toki omat ongelmansa. Esteenä voivat olla muun muassa kasvattajan ja vanhempien väliset mielipide-erot. Mikäli näkemykset esimerkiksi huolesta eroavat radikaalisti, on jatkotoimenpiteitä hankala viedä eteenpäin. Myös tiimin jäsenillä voi olla keskinäisiä erimielisyyksiä niin lapsesta kuin myös havainnoinnista. Toinen saattaa pitää pientä elettä suurena asiana, kun taas toisen mielestä siinä ei ole mitään huolestuttavaa. Näiden vuoksi niin tiimin kuin myös kasvattajan ja vanhempien väliset palaverit ovat tärkeitä. Kasvatuskeskustelujen avulla päästään usein syvemmälle asian ytimeen kuin päivittäisessä kuulumisten vaihdossa. (Koivunen 2009, 28–29.)

2.4.2 Kasvattaja mukana leikeissä

Kaikenikäiset lapset tarvitsevat aikuisen läsnäoloa juuri turvallisuuden tunteen kokemiseksi, mutta myös toiminnan ohjaajaksi. Lapsi oppii leikkimällä ja harjoittelee sen lomassa uusia taitoja. Sen lisäksi että aikuinen havainnoi sivusta seuraamalla, hänellä on useita rooleja mukana lasten leikeissäkin. Tämä rooli ei saa rajoittua pelkästään kieltämiseen. Usein kasvattajat perustelevat leikistä jättäytymistä sillä, että halutaan tukea lapsilähtöisyyttä ja omatoimisuutta. Tätäkin on hyvä harjoitella, mutta lapset haluavat ja kaipaavat aikuisen ohjausta ja neuvoja etenkin pienenä, jolloin vasta opetellaan itsensä ohjaamista. Leikkitaitojen oppiminen on lapselle pitkä prosessi jolle voi asettaa lapsikohtaisia tavoitteitakin. (Viittala 2006, 171.)

2.4.3 Kasvatuskumppanuus

Kasvatuskumppanuudesta puhutaan niin varhaiskasvatuksessa kuin myös koulumaailmassa. Tässä tapauksessa puhutaan varhaiskasvattajien ja vanhempien välisestä yh-

teistyöstä, joka on tietoista sitoutumista lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi. Tasavertaisuus on avainasia kumppanuuden syntymisessä, jolloin molemmat osapuolet voivat tuoda esille havaintojaan ja ajatuksiaan koskien lapsen kasvatusta. Vanhempien panos on erittäin merkittävä, sillä he tuovat kumppanuuteen tuntemustaan omasta lapsesta. Varhaiskasvattaja vastaavasti omaa ammatillista taitoa ja asiantuntemusta, sekä seuraa lapsen toimintaa usein suuren osan päivistä.

Toimiakseen kasvatuskumppanuus vaatii tiivistä vuorovaikutusta ja toimivaa yhteistyötä. Kasvattaja on vanhempia osallistava ja yhteistyöhön kannustava henkilö joka luo edellytykset yhteistyölle. On erittäin tärkeää olla hienotunteinen ja kunnioittaa perhettä ja sen sisällä vallitsevia tilanteita. Yhteistyön muoto tulee valita sen mukaan, mikä kullekin perheelle on sopivin, sillä yhteistyö ei aina onnistu saman kaavan mukaisesti. Toisille vanhemmille riittää kun kuulee päivän päätteeksi kuinka se on sujunut, toiset taas vaativat syvällisempää keskustelua jolloin sitä on tarjottava. Kun kasvatuskumppanuutta aletaan luoda, täytyy huolehtia siitä, että se toteutuu jokaisen lapsen perheen kanssa. Tasavertaisuuteen liittyy myös se, että kumppanuus toteutuu sekä äidin että isän kanssa. Yleisempää on, että äidin kanssa kommunikoidaan ja keskustellaan enemmän, mutta isänkin merkitys on erittäin tärkeä. (Koivunen 2009, 151–153; Ylitapio-Mäntylä 2012, 162–163; Vanhempainilta.fi.)

3 KIUSAAMINEN PÄIVÄHOIDOSSA

Varhaiskasvatuksessa esiintyvään kiusaamiseen on perehdytty vasta hiljattain. Siitä ei tällä hetkellä ole paljoa tutkimustietoa, mutta vähintäänkin kasvattajat tietävät tämän ilmiön olemassaolosta jo päiväkotikäisten lasten keskuudessa. Pääpaino kiusaamisen pohtimisella on koulukiusaamisessa, eivätkä kaikki siellä käytettävät toimintatavat ole suoraan sovellettavissa pienten lasten pariin. Koulumaailmassa kiusaamiseen puuttumisella tuntuu olevan suurempi painopiste, kun taas varhaiskasvatuksessa sen ehkäiseminen on tärkeämpää. Mikäli pienten lasten väliseen kiusaamiseen ei puututa, kasvaa vyyhti viimeistään koulumaailmassa. Kiusaaminen on erittäin vakava riskitekijä lapsen kasvuun ja kehitykselle. Lapsena kiusatut kokevat tutkimusten mukaan muita herkemmin itsensä ja itsetuntonsa heikommaksi ja heillä on tavattu usein masennuksen oireita aikuisiällä. (Repo 2013, 12–15). ”*Se mikä näkyy koulukiusaamisen, on*

opittu jo tarhassa.” (Keltikangas-Järvinen, 2010) Tämän vuoksi ennaltaehkäisyyn täytyy keskittyä. (Repo 2013, 12–15.)

3.1 Kiusaamisen piirteet

Kiusaamisen ja riitelyn raja voi usein olla hyvinkin häilyvä ja niitä voi olla vaikea sivusta seuraavana erottaa toisistaan. Kiusaamisella on kuitenkin piirteensä joita ovat muun muassa tietoinen toiminta, toistuvuus, vallankäytön halu sekä ryhmäilmiö. Tekoja tulee mieltä näiden piirteiden kautta. Rajan hahmottamista vaikeuttaa myös se, että jokin teko voi tarkoittaa toiselle eri asiaa kuin toiselle, ja varsinkin lasten maailmassa tällaisia väärinkäsityksiä voi käydä helposti. Toinen voi pitää leikkina asiaa, josta vastapuoli voi loukkaantua kovastikin. Kyky sietää ja suvaita erilaista toimintaa ja kohtelua vaihtelee lapsilla paljon. Tärkeää onkin pyrkiä tarkastelemaan asiaa lapsen kokemuksen pohjalta eikä niinkään teon pohjalta. (Repo 2013, 38.)

Kiusaaminen on yleensä tarkoituksenmukaista ja toistuvaa samaan henkilöön kohdistuvaa joko psyykkistä tai fyysistä toimintaa. Pienten lasten maailmassa kiusaamisen kohteet usein vaihtelevat, eikä kiusattu ole välttämättä koko ajan yksi ja sama henkilö. Jos pelkkään toistuvuuden käsitteeseen ja yhteen kiusaamisen kohteeksi joutuneeseen lapseen takerrutaan liian suoraviivaisesti, voi toinen kiusatuksi tullut jäädä huomioimatta. Toistuvia tekoja täytyy siis pitää kiusaamisena vaikka niiden kohde vaihtuisikin. Toistuvuutta ei saa kuitenkaan odotella jotta käytös voidaan luokitella kiusaamiseksi. Voihan kertaluontoinenkin teko olla kiusaamista. Kasvattajan tulee puuttua asiaan jo ennen kuin toiminta muuttuu toistuvaksi, ehkäisy on muuten liian myöhäistä. (Repo 2013, 39.)

Arvioitaessa sitä, onko pieni lapsi kiusannut toista tietoisesti, tulee mieltä, mistä voimme tietää lapsen teon tarkoitusperää tai ymmärtääkö hän tekojensa seurauksia. Pienimmillä lapsilla ei vielä ole taitoja sanallisesti kertoa ajatuksistaan ja pettymyksistään, joten suuttuessaan he voivat esimerkiksi lyödä kaveria koska eivät osaa muutoin tunteitaan ilmaista. On useita teorioita siitä, kuinka kehittynyt lapsen moraalinen ja empatiakyky on alle kouluikäisenä. Lawrence Kohlbergin (1927-1987) teoria moraalin kehityksestä on yksi psykologian tunnetuimpia ja keskustelua herättäneimpiä. Hänen mukaansa kehitys tapahtuu vaiheittain porras kerrallaan ja kun yksi ”taso” on suorit-

tu, siirrytään toiselle. Tähän päivään mennessä on kuitenkin tehty lukuisia tutkimuksia, joiden tulokset poikkeavat merkittävästi Kohlbergin käsityksistä. (Repo 2013, 40–42; Pietikäinen.)

3.2 Lasten tavat kiusata

Kiusaaminen voidaan luokitella usealla eri tavalla. Selkeä ja arjessa helppokäyttöinen tapa on luokitella se fyysiseen, psyykkiseen ja sanalliseen kiusaamiseen. Fyysisessä eli toisin sanoen suorassa kiusaamisessa tyypillistä käyttäytymistä on muun muassa potkiminen ja lyöminen, tavaroiden kädestä ottaminen sekä toisen leikkien tahallinen sotkeminen. Toiset voivat jopa raapia tai purra. Tämänlaista käytöstä esiintyy etenkin pienillä lapsilla ja se on helposti havaittavissa. Näin ollen sen hetkiseen tilanteeseen on helppo puuttua. Psyykkistä eli epäsuoraa kiusaamista esiintyy vastaavasti hieman vanhemmilla lapsilla, kuitenkin jo alle kouluikäisinä. Siihen kuuluu muun muassa sellän takana haukkumista ja leikeistä tai peleistä ulkopuolelle tarkoituksen mukaisesti jättämistä. Lapsi osaa myös tässä vaiheessa uhkailla ja kiristää. Toiminta on siis jo huomattavasti suunnitelmallisempaa ja kiusaajan tarkoituksena on usein vaikuttaa negatiivisesti myös kiusatun muihin kaverisuhteisiin. Kiusattu jääkin lopulta ryhmän ulkopuolelle ja pahimmassa tapauksessa koko yhteisön ulkopuolelle. Aikuisen voi olla vaikea havaita epäsuoran kiusaamisen piirteitä, sillä nopeasti vaihtuvat ilmeet, eleet ja katseet tapahtuvat yleensä tietoisesti ”ulkopuolisilta” huomaamatta. Sanallisen kiusaamisen ja psyykkisen kiusaamisen ero on häilyvä ja niissä on osittain samojakin piirteitä. Lapsi voi haukkua tai nimitellä toista suoraan päin naamaa tai ”lällätellä” joka on hyvin yleinen kiusaamisen ilmenemismuoto lapsilla. (Hamarus 2012, 38–39; Kirves & Stoor-Grenner, 6.)

3.3 Näkökulma: kasvattaja kiusaajana

Kun puhutaan varhaiskasvatuksessa esiintyvistä kiusaamisesta tai koulukiusaamisesta, se ajatellaan ja nähdään yleensä aina lasten välisenä. Aikuinen ei suinkaan aina ole se kuka auttaa ja lohduttaa, vaan kasvattaja itse voi olla lapsen pahin kiusaaja. Näin kirjoittaa Venla Pystynen Helsingin Sanomissa julkaistussa artikkelissa. Lasten eriarvoiseen kohteluun sortuu moni hoitohenkilökunnasta usein tiedostamattaan. Toinen lapsi saattaa olla hoitajan suosikki joka saa kaiken huomion. Vähemmin suosittu saat-

taa joutua jopa muiden edessä haukuttavaksi tai pilkattavaksi. Se, että toiminta on tahatonta, ei vähennä ongelmaa lainkaan. Tehtyjen tutkimusten mukaan ulospäin suuntautunut ja reipas lapsi saa enemmän myönteistä huomiota kuin pidättäytyväisempi ja ujompi lapsi. Psykologian professorin Liisa Keltikangas-Järvisen mukaan lapsiin, jotka ovat sosiaalisesti lahjakkaampia, otetaan enemmän kontaktia. Kiusaamisen piirteenä tämä ilmiö on erittäin ongelmallinen, sillä normaalisti tukea ja turvaa tarjoava aikuinen jättää huomioimatta lapset, jotka juuri eniten tarvitsisivat vahvistusta sosiaalisten taitojen kehittämisessä. (Pystynen 2010).

4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS

Tarkoitukseni oli laatia Haminan kaupungille kiusaamisen ehkäisyohjelma osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tämän tueksi laadin kartoituksen, jossa selvitin sitä, minkälaista kiusaamista ja kuinka paljon Haminalaisissa päiväkodeissa esiintyy ja miten työntekijät toimivat välittömissä kiusaamistilanteissa ja niiden ennaltaehkäisemisessä. Olen myös rakentanut teoriapohjaa kirjallisuuden sekä jo tehtyjen tutkimusten avulla, jota nimenomaan pieniin lapsiin kohdistuneesta kiusaamisesta on vielä valitettavan vähän. Koska on suositeltavaa, että jokaisessa kunnassa olisivat kirjalliset toimintaohjeet kiusaamisen ehkäisemiseksi, sain toimeksiannon aiheesta. Toimeksiannattajan tilaus oli alusta alkaen todella mielenkiintoinen, ja innostuin aiheesta myös sen ajankohtaisuuden ja tärkeyden vuoksi.

Tutkimuskysymykset

Kysymykset olivat sekä monivalintaisia, että kysymyksiä, joihin sai vastata vapaasti omin sanoin. Jotta vastaukset sai jaettua eri kohderyhmiin, kysyttiin ensimmäiseksi lapsiryhmän ikää jossa vastaaja työskentelee parhaillaan. Pyrin laatimaan kartoituksen siten, että siitä kävisi ilmi selkeästi mutta laajasti niin työntekijöiden tekemiä havainnot lapsista kuin myös heidän sekä vanhempien toimintatapoja ja yhteistyötä. Samalla halusin huomioida vastaajien mielenkiinnon säilymistä sillä, ettei lomake ollut liian pitkä ja puuduttava. Seuraavassa lomakkeen kysymykset:

- Minkälaista kiusaamista lapsiryhmässäsi on esiintynyt?
- Kuinka usein arvioit joutuvasi puuttumaan kiusaamiseen viikon aikana?

- Oletko huomannut sukupuolten välisiä eroja kiusaamisen yleisyydessä?
- Minkälaisia toimintatapoja käytät ryhmässänne, mikäli havaitset kiusaamista?
- Osallistuvatko vanhemmat mielestäsi riittävästi kiusaamistilanteiden selvittelyyn?
Minkälaista yhteistyötä kaipaisit heiltä?
- Oletteko laatineet ryhmässänne omaa suunnitelmaa kiusaamisen ehkäisemiseksi?
- Koetko kiusaamisen olevan yleisesti hallinnassa yksikössänne?

5 KARTOITUS JA SEN TULOKSET

5.1 Aineiston kerääminen

Olen käyttänyt kartoitukseni aineistonkeruumenetelmänä kirjallisia kyselylomakkeita joita on jaettu yhteensä 80 kappaletta Haminan kaupungin päiväkoteihin ja esikouluihin siten, että jokainen työntekijä täyttää oman lomakkeensa. Määrä kattaa suuren osan Haminalaisista varhaiskasvattajista. Kyselyyn sai vastata koulutuksesta ja ammattinimikkeestä riippumatta jokainen varhaiskasvatuksessa työskentelevä henkilö. Vastaajat valikoituivat sattumanvaraisesti, sillä toimitin lomakkeet yhdeksään (9) kaupungin läheisyydessä sijaitsevaan yksikköön, joita olivat Neuvottoman päiväkotiki, Neuvottoman esikoulu, Uuden-Summan päiväkotiki, Kurkitien päiväkotiki, Ruissalon päiväkotiki, Ruissalon esikoulu, Saviniemen päiväkotiki, Kaivokadun päiväkotiki sekä Keski kaupungin vuoropäiväkotiki. Työntekijät saivat jakaa lomakkeet keskenään ja vastauksista sai halutessaan kieltäytyä. Yleisesti ottaen vastaanotto oli positiivista, sillä aihe oli usean mielestä tärkeä ja ajankohtainen.

Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimusmenetelmä oli mielestäni sopivin käyttötarkoitukseeni sillä siinä yleensä etsitään syy- ja seuraussuhteita ja sillä pyritään perustelemaan erilaisia ilmiöitä tässä tapauksessa kiusaamista. Määrällinen tutkimus on yleisesti käytössä esimerkiksi maantieteissä ja kasvatustieteissä ja sen käytetyimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat esimerkiksi haastattelut ja erilaiset kyselyt. Tutkimusluvan hain kirjallisena sähköpostitse ennen kyselylomakkeiden laatimista ja luvan

myönsi Haminan varhaiskasvatuspäällikkö Tytti Kaisla. Tieto päätöksestä on lähetetty myös koulutus- ja kirjastolautakuntaan. (Jyväskylän yliopisto)

Kartoitus toteutettiin melko nopealla aikataululla, ja vastausaikaa oli keskimäärin kolme (3) viikkoa. Tämän jälkeen aineiston analysointiin jäi kaksi viikkoa aikaa, mutta olin laskenut sen riittävän, sillä aineisto oli kooltaan kohtuullinen. Jaetuista 80 kappaaleesta palautui 56 täytettyä kyselylomaketta eli 70 prosenttia. Tällä vastausmäärällä kartoituksen validiteetti on tarpeeksi pätevä. Validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen luotettavuutta ja sitä, kuinka hyvin kerätty aineisto vastaa haluttuun kysymykseen. (Virtuaaliammattikorkeakoulu) Olin varautunut ja arvioinut vastauksia palautuvat noin 50 prosenttia, joten tulos oli positiivinen. Vastauksista huomaa että asiaan on perehdytty huolella ja vastausten laatuun on kiinnitetty huomiota.

5.2 Tulokset

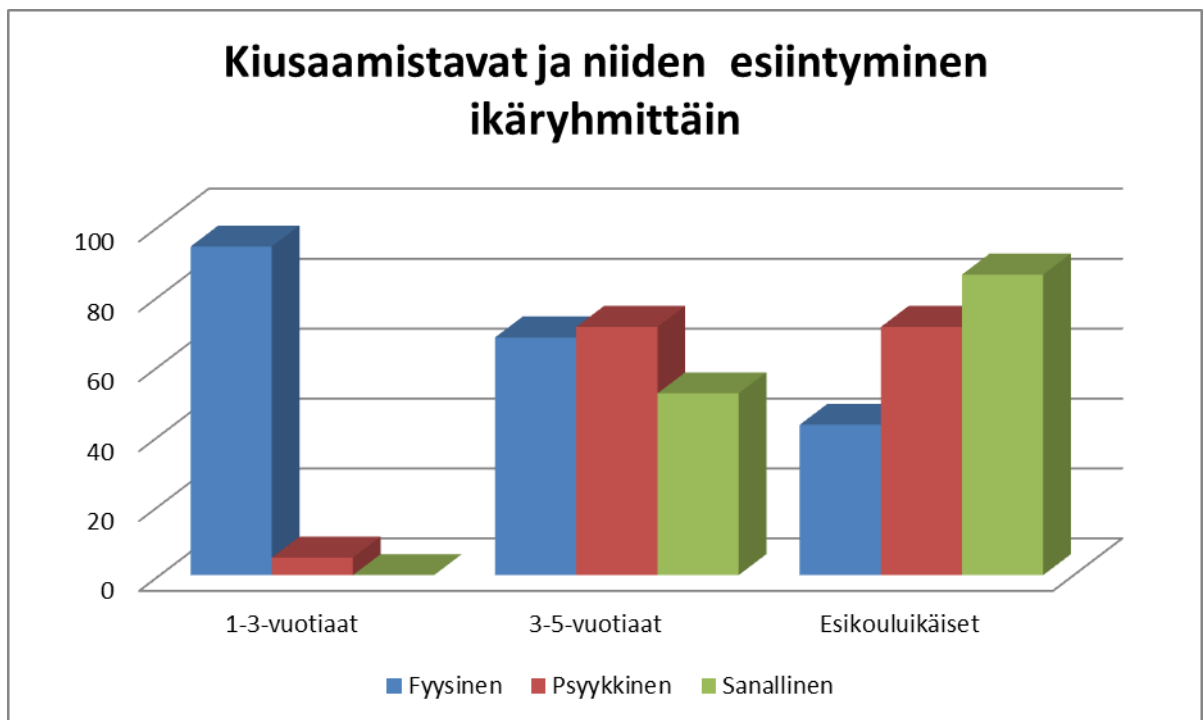
Havainnot kiusaamisen esiintymisestä lapsiryhmissä olivat lähes yksimielisiä: vain viisi (5) vastaajaa 56:sta oli täysin sitä mieltä, ettei ole havainnut kiusaamista ryhmänsä lasten välillä. Neljä (4) vastaajista oli epävarmoja siitä, onko havaittua käytöstä voinut määritellä kiusaamiseksi. Tämä on ensimmäinen merkittävä huomio kiusaamisen yleisyydestä kun ajatellaan kiusaamista ilmiönä. Pienten lasten välistä kiusaamista vähätellään turhaan, sillä sitä esiintyy lähes poikkeuksetta jokaisessa yksikössä jollakin tasolla.

Kuvassa 1 havainnollistetaan pylväsdiagrammin avulla sitä, miten kiusaamistavat vaihtelevat eri ikäryhmien välillä. Kiusaaminen on jaettu kolmeen muotoon joita ovat fyysinen kiusaaminen (potkiminen, pureminen ja tavaroiden heittäminen), psyykinen kiusaaminen (haukkuminen, leikistä pois sulkeminen, ilveily) sekä sanallinen kiusaaminen (nimittely, toisen tavaroiden vähättely, lällättely).

Vastaajista kahdeksantoista (18) työskentelee 1 - 3-vuotiaiden ryhmässä. Pienten lasten keskuudessa nähdään selvästi sanallisen viestinnän puute, jolloin kiusaaminen näkyy voimakkaasti fyysisenä. Vastaajista yksi oli havainnut myös tietoista leikistä pois sulkemista. Kun vuorovaikutustaidot eivät vielä ole kehittyneet, lapsi näyttää monesti ärtymyksen- ja/tai pettymyksen tunteensa esimerkiksi tönimällä tai puremalla.

3 - 5-vuotiaiden ryhmissä työskenteli vastaajista 31. Ero pieniin lapsiin verrattuna on jo huomattava ja mukaan tietoiseen toimintaan tulee vähitellen niin psyykinen kuin sanallinenkin kiusaaminen. Näiden muotojen yleistyessä on huomattava, että fyysinen kiusaaminen vähenee, vaikkakin pysyy yleisenä siitä huolimatta.

Esikouluikään mentäessä pylväät ovat kääntyneet lähtöpisteestä (1 - 3-vuotiaista) täysin päinvastaisiksi. Tässä ikäryhmässä työskenteli vastaajista seitsemän (7). Sanallisen kiusaamisen yleistyessä voidaan vetää johtopäätös siitä, että lapsi kykenee loukkamaan toista päin naamaa tahallisesti ja kykenee tekemään tämän vastapuolen pettyneestä reaktiosta huolimatta. Vastaajien mukaan etenkin tyttöjen keskuudessa tämä on yleistä. (Kuva 1.)

Kuva 1. Kiusaamistavat ja niiden esiintyminen ikäryhmittäin (N = 56)

Toiseksi kartoitin kaikkien vastaajien kesken sitä, kuinka usein kiusaamiseen joudutaan puuttumaan viikon aikana jollakin tapaa ikäryhmästä huolimatta. Seitsemän (7) vastaajista oli sitä mieltä, että puuttumista vaaditaan harvoin. Suurin osa, 26 vastaajista oli sitä mieltä, että puuttumista vaaditaan joitakin kertoja viikossa. Vaikka näiden perusteella voisi tulkita kiusaamisen olevan vähäistä, saivat huonomman ääripään vastaukset myös ”kannattajia”. Vastaajista 11 joutuu puuttumaan useita kertoja viikossa ja huimat 12 vastaajaa päivittäin.

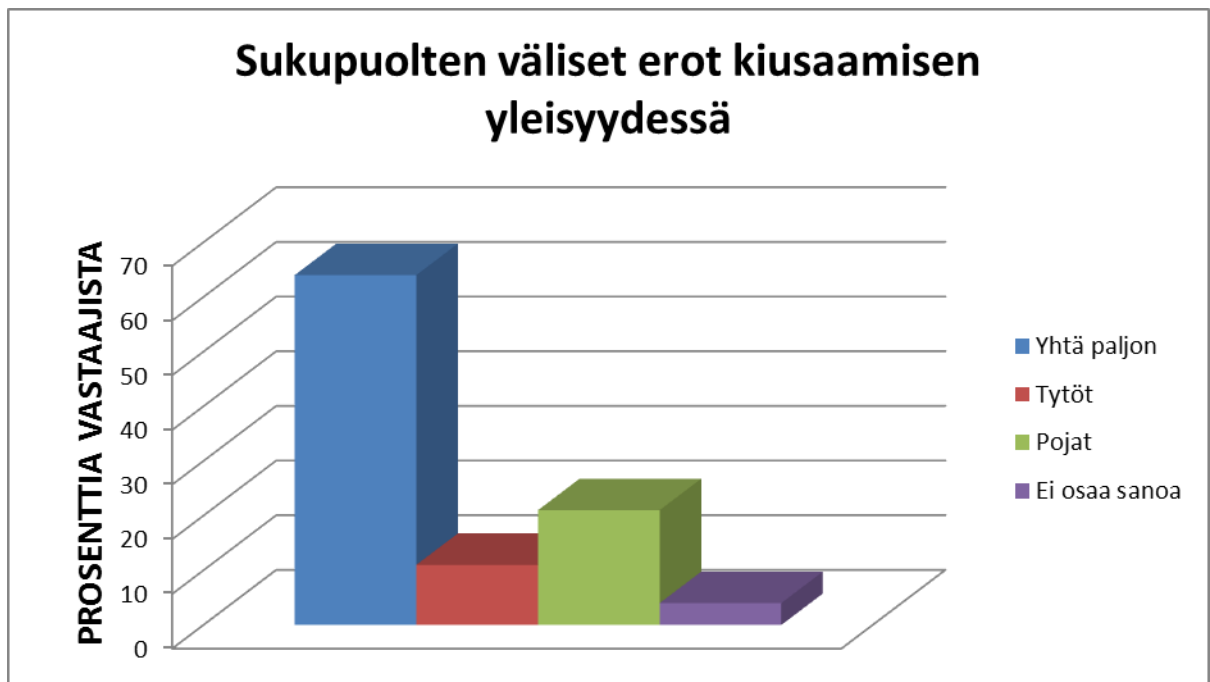
Kukaan vastaajista ei voinut väittää olevansa joutumatta kiusaamistilanteiden selvittäjäksi.

(Kuva 2.)

Kuva 2. Kiusaamiseen puuttuminen viikon aikana (N = 56)

Kartoitin myös sitä, ovatko työntekijät havainneet sukupuolten välisiä eroja kiusaamisen yleisyydessä. Otanta sisältää kaikki ikäryhmät. Suurin osa, 64 prosenttia kaikista vastaajista, eli 36 vastaajaa oli sitä mieltä, että kiusaaminen on yhtä yleistä niin tytöillä kuin pojilla eivätkä he ole havainneet eroja. 11 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että tyttöjen keskuudessa kiusaaminen on yleisempää ja 21 prosenttia puolestaan sanoi kiusaamisen olevan yleisempää poikien keskuudessa. Vastaajista 4 prosenttia ei osannut arvioida eroja. (Kuva 3.) Odotin itse suurempaa hajontaa tyttöjen ja poikien välillä, tosin on huomattava että tyttöjen ja poikien kiusaamistavat eroavat usein paljon toisistaan.

Kuva 3. Sukupuolten väliset erot kiusaamisen yleisyydessä (N = 56)

Työntekijät saivat seuraavassa kohdassa pohtia omia toimintatapojaan kiusaamistilanteissa. Kysymykseen sai vastata vapaasti omin sanoin ja seuraavassa esittelen toimintatavat jotka tulivat esille kerran tai useammin.

- Tilanteeseen puuttuminen välittömästi
- Keskustelu tunteista ja yleisesti kiusaamisesta
- Asiaa voidaan käsitellä puhumalla tai piirtämällä
- Molempien tilanteen osapuolten kuuntelu
- Anteeksipyyntö ja halaaminen
- Mietintätuolin käyttö
- Keskustelu työyhteisön kanssa
- Tavarain tai lelun takavarikointi
- Tilanteiden ennakointi
- Tilanteesta poistaminen
- Ryhdytään aikuisen kanssa leikkikaveriksi lapselle jolle ei löydy kaveria

- Kannustaminen kivaan kaveruuteen
- Keskustelu tarvittaessa myös vanhempien kanssa

Vastauksista kävi odotetusti ilmi, että toimintatavat eroavat lasten iän mukaan. Pieni lapsi ei ymmärrä samalla tavalla puhetta kuin vanhemmat lapset, joten useimmiten heidän kohdallaan puuttumisella tarkoitettiin toiminnan keskeyttämistä esimerkiksi lellun takavarikoimisella tai tilanteesta poistamisella. Isompien lasten kanssa keskustelu ja puhuminen olivat tärkeämmässä roolissa ja etenkin ”miltä sinusta tuntuisi?” -asetelma nousi esille useassa vastauksessa.

Kannanotot siihen, osallistuvatko vanhemmat riittävästi kiusaamistilanteiden selvitteilyyn oli melko vähäistä. Monet vastaajista olivat jättäneet kokonaan vastaamatta kysymykseen. Yhteistyön vähäisyys tai sen puute kävi ilmi vastanneiden keskuudesta. Työntekijät toivoisivat vanhemmilta aktiivista osallistumista kiusaamisen vastaiseen toimintaan muun muassa puhumalla asiasta kotona lastensa kanssa sekä keskustelemalla avoimesti myös yhdessä työntekijöiden kanssa. Asia vaikuttaa olevan arka aihe vanhemmille etenkin silloin, jos oma lapsi on niin sanotun kiusaajan roolissa.

Koska kaupungille laatimani kiusaamisen ehkäisyohjelma tulee velvoittamaan kirjallisten kiusaamisen ehkäisy-suunnitelmien tekoa vuodesta 2015 alkaen, oli mielenkiintoista selvittää, onko lapsiryhmissä tällä hetkellä laadittuna näitä suunnitelmia. Karu totuus paljastui kun 42 vastaajaa kertoi, ettei heidän ryhmässä kyseistä suunnitelmaa ole erikseen laadittu. Vastaajista 14 kertoi, että heiltä tällaiset löytyvät. (Kuva 4.)

Kuva 4. Kartoitus ryhmäkohtaisten suunnitelmien laatimisesta (N = 56)

Lopuksi kysyin työntekijöiden mielipidettä siitä, onko heidän mielestä kiusaaminen yleisesti hallinnassa kunkin omassa toimintayksikössä. Vastaajista vain kolme (3) oli sitä mieltä että ei ole. Heidän mielestään esimerkiksi lasten pihavalvontaan ja leikin valvontaan yleensä tulisi panostaa ja kiinnittää huomiota enemmän. Sen lisäksi työntekijöiden tulisi vastausten mukaan laatia tarkat yhteiset pelisäännöt jota kaikki noudattaisivat. Arvokeskustelut olivat myös yksi ehdotus tilanteen korjaamiseksi.

6 KIUSAAMISEN EHKÄISYOHJELMA

Haminan kaupungille laadittava kiusaamisen ehkäisyohjelma varhaiskasvatukseen oli virallinen tilaajan antama toimeksianto. Olen kerännyt teoriatietaa aiheesta ja teettänyt kartoituksen, jonka tuloksia ja vastauksia hyödynsin ohjelman laatimisessa. Sisältö on siis rakennettu siten, että teoriatieta ja faktat muodostavat rungon ja niiden avulla avataan aihetta ja sen tarkoitusta. Opashan on suunnattu sekä lasten vanhemmille, että myös kasvatustalon työntekijöille. Kartoituksessa vastaajat ovat saaneet kertoa omista toimintatavoistaan, mikäli havaitsevat kiusaamista, sekä siitä, miten he ennaltaehkäisevät kiusaamisen syntyä. Nämä vastaukset muodostavat ohjelman sisällön ja vastaukset ovatkin siirretty lähes sellaisinaan. Tarkoitus oli saada työntekijälähtöinen opas, jossa kuuluu ja näkyy heidän sanansa ja mielipiteensä.

Yhteistyö tilaajatahon kanssa on sujunut hyvin ja vaivattomasti. Pääasiassa olen ollut yhteydessä varhaiskasvatuksen vastaavaan Paula Melartiniin, jonka kanssa lähdimme alun perinkin suunnittelemaan aihetta opinnäytetyölleni. Olemme pitäneet yhteyttä niin sähköpostitse kuin puhelimitsekin ja pitäneet myös palavereja kasvotusten. Tarvittaessa olen pyytänyt kommentteja ja mielipiteitä ohjelmaa laatiessa ja tilaajataho onkin keskustellut keskenään toiveista työn suhteen ja sen jälkeen tuonut uusia ideoita minulle. Ohjelma on opinnäytetyön liitteenä 1.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön kartoituksen perusteella voidaan vähintäänkin kumota väite siitä, etteivät pienet lapset vielä osaa kiusata. Kuten vastauksista kävi ilmi, kiusaamiseen joudutaan puuttumaan Haminan päiväkodeissa useita kertoja viikon aikana ja joskus myös päivittäin. Nämä havainnot ovat toki verrannollisia lapsiryhmien kokoon ja rakentamiseen, mutta myös siihen, miten ryhmissä toimitaan ja minkälaista mallia lapsille halutaan antaa. Vastauksia lukiessa huomasin, että monet työntekijät olivat selvästi paneutuneet asiaan ja halunneet kyselyn kautta pohtia myös omaa toimintaansa työntekijöinä, sekä vallitsevia asenteita ja käytäntöjä. Yhteistä tilanteisiin puuttumisessa näkyi olevan johdonmukaisuus ja se, että minkäänlaista kiusaamista ei suvaita. Toimintatavat tilanteen rauhoittamiseksi vaihtelivat oletetusti myös lasten iän mukaan. Etenkin pienten lasten kiusaamisen määrittelyssä tuotti vaikeuksia rajan vetäminen riitelyn ja kiusaamisen välille.

Ennakkokäsitykseni kävivät toteen monessa suhteessa aineistoa analysoidessani. Vastajat olivat tehneet odotettuja havaintoja kiusaamisesta ja vastauksissa oli keskenään paljon yhtäläisyyksiä. Vaikka teoretieto paljasti jo etukäteen kiusaamisen muotojen kehittyvän luonnollisesti lapsen kasvaessa, oli mielenkiintoista nähdä konkreettisessa kuvissa se, kuinka pienten lasten ja esikouluikäisten lasten välissä tapahtui paljon muutoksia. Siispä jos kiusaaminen kehittyy niin paljon jo päiväkotikässä, miksei samansuuntainen trendi jatkuisi myös kouluiässä? Teot ennaltaehkäisemiseksi on siis aloitettava jo varhaiskasvatuksessa.

Suhteessa kiusaamisen yleisyyteen ilmiönä, järjestelmälliset ennaltaehkäisytoimet ovat vielä lapsen kengissä kasvattajien taholla. Kuten kartoituksesta kävi ilmi, vain 14

työntekijää sanoi ryhmässään olevan erillinen suunnitelma kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi. Tulosten perusteella tämä on siis suurin seikka johon täytyy panostaa. Saamani toimeksiannon kannalta ongelma osui juuri oikeaan, sillä juuri tätä puutetta pyrin opinnäytetyölläni täyttämään. Jokaisella työntekijällä on varmasti omat näkemysensä ennaltaehkäisystä, mutta mikäli pelisäännöt eivät ole yhteiset, kiusaajan mentäviä aukkoja jää väistämättä.

8 POHDINTA

Kiusaaminen ilmiönä on huolestuttava. Kuin on myös se, miten raaka jo pientenkin lasten maailma voi olla. Kummallisinta kuitenkin on yleinen suhtautuminen varhaiskasvatuksessa esiintyvää kiusaamista kohtaan. Miksi vasta nyt on herätty siihen tosiasiaan, että pienetkin lapset osaavat kiusata? Ajatellaanko asiaa siten, että alle kouluikäiset ovat niin pieniä, etteivät he pysty ajattelemaan ja tietoisesti toimimaan kiusaajana? Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on yksi hyvä väylä tuoda asiaa esille ja tietoisuuteen ja sitä tulee käyttää.

Työntekijän näkökulmasta pienten lasten päivittäistä nahistelua tulee nyt tarkasteltua uudesta ja kriittisemmästä vinkkelistä kuin aiemmin. Tästä huolimatta riitelyn ja kiusaamisen rajaa ei tosiaanakaan aina ole helppo havaita, toki kaikkeen negatiiviseen toimintaan puututaan joka kerta jollain tavalla tilanteen rauhoittamiseksi. Keinot kiusaamisen lopettamiseen ovat herättäneet keskusteluja ja muun muassa jäähypenkistä keskustellaan kiivaasti niin sosiaalisessa mediassa kuin muussakin uutisoinnissa. Mietinkin usein omia toimintatapoja ja sitä, onko rangaistus paras keino lapsen hyvän käytöksen opettamiseen. Nämä ikuisuuskysymykset pyörivät mielessäni entistä enemmän tämän työn teon jälkeen. Mahdanko löytää niihin yhtä oikeaa vastausta ikänä, se jää nähtäväksi.

Sain käsiini erittäin hyvän artikkelin, jossa tuotiin esille näkökulma siitä, että myös aikuinen saattaa olla lapsen pahin kiusaaja. Aikuinen voi tiedostamattaan kiusata vähätellessään lapsen kertomaa tai nauraessaan väärässä kohdassa, jolloin lapsi tulkitsee sen pilkaksi. Toki jos tällainen toiminta on tiedostettua, on mielestäni korkea aika vaihtaa alaa tai vähintäänkin harkita sitä. Tätä ja omien toimintamallien tarkastelua tulisi mielestäni miettiä usein ja ajatuksella. Itsensä arviointi voi avata uusia oivalluksia, jolloin työntekijä huomaa muutostarpeensa. Itse en ainakaan halua missään tapaukses-

sa olla lapsen silmissä kiusaaja, vaan pyrin siihen, että lapselle jäisi minusta työntekijänä turvallinen ja välittävä kuva jota voi sitten isompana muistella. Reflektiot kiusaamistilanteiden jälkeen auttavat myös toimintamallien kartoituksessa, mikä meni hyvin ja missä olisi parantamisen varaa.

Kiusaamisesta mennään sitten kasvatuskumppanuuteen: olen työn teon aikana miettinyt paljon vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä. Kuinka siitä saisi niin toimivan kaikkien kanssa kuin kirjoissa sanotaan? Vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen tuntuu ainakin näin työuran alussa vaikealta. Esimerkiksi puheeksi ottaminen siitä, että perheen lapsi on kiusaaja, tuntuu jo ajatuksena hankalalta. Toisaalta haluan ehdottomasti hoitaa asian sillä sen sivuuttaminen on vastoin omia arvojani. Oma ammattitaitoa ja kiusaamista laajempänä ilmiönä on tosissaan täytynyt miettiä viime aikoina. Jos minun antamastani panoksesta on hyötyä kiusaamisen ehkäisemiseksi yhdellekään lapselle ja kasvavalle tulevaisuuden toivolle, annan sen sata kymmenen prosenttisesti.

LÄHTEET

- Aromaa, J. & Sulku, S. 2001. Kohtaamispaikkana lapsuus. Helsinki: Edita.
- Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee. Juva: PS-kustannus.
- Häkki, A., Kuokkanen, H. & Virolainen, A. 2014. Lapsen parhaaksi. 3. uudistettu painos. Porvoo: Edita Publishing Oy.
- Kasvatuskumppanuus. Vanhempainilta.fi.-Internetsivut. Saatavissa: http://www.vanhempainilta.fi/alasivut_2/kasvatuskumppanuus [viitattu 7.10.2014].
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto & Folkhälsan.
- Koivunen, P.-L. 2009. Hyvä päivähoito. Juva: WS Bookwell Oy. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Krongvist, E.-L. & Kumpulainen, K. 2011. Lapsuuden oppimisympäristöt. 1. painos.
- Laki lasten päivähoitosta 19.1.1973/36.
- Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään. 2. painos. Saarijärvi: Pedatieto.
- Määrällinen tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmäpolkuja/menetelmäpolku/tutkimusstrategiat/maarallinen-tutkimus> [viitattu 27.10.2014].
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628.
- Pietikäinen, A. Lawrence Kohlberg ja moraalikehityksen vaiheet. TYT-verkko-opinnot. Saatavissa: <http://www.uta.fi/avoinyliopisto/arkisto/sosiaalipsykologia/kohlberg.html> [viitattu 9.9.2014].
- Piironen-Malmi, U. & Strömberg, S. 2008. Välittämisen pedagogiikka. Keuruu: Tammi.
- Pystynen, V. 2010. Hoitaja voi olla lapsen pahin kiusaaja. Helsingin sanomat 22.2.2010.

Repo, L. 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Juva: PS-kustannus.

Repo, L. 2014. Kiusaavatko pienetkin lapset?. Luentosarja. Syksy 2014. Kouvola: Kymenlaakson kesäyliopisto.

Tutkimuksen validiteetti. Virtuaaliammattikorkeakoulu. Saatavissa:

<http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojaksot/0709019/1193463890749/1193464185783/1194413809750/1194415367669.html> [viitattu 28.10.2014].

Varhaiskasvatus. THL. Saatavissa: http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/palvelut/varhaiskasvatuspalvelut [viitattu: 29.9.2014].

Vertaissuhteet. MLL. Saatavissa: <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/vertaissuhteet/> [viitattu 1.11.2014].

Viittala, K. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Villit ja kiltit. Juva: PS-kustannus.

H A M I N A

Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa

Miksi kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma on hyvä laatia?

Liite 1/2

- Haminan varhaiskasvatuksen keskeinen periaate on lapsen ja vanhemmuuden arvostaminen, sekä hyvän lapsuuden luominen yhteistyössä vanhempien kanssa. Päivähoitoyksiköissä kiusaamisen ehkäisyä sekä kiusaamiseen puuttumista pidetään erittäin tärkeänä kasvatustyötapana. Asiaan puuttumisella vaikutetaan turvallisen ryhmän luomiseen sekä vuorovaikutustaitojen vahvistamiseen, joten toimenpiteitä täytyykin tehdä jo ennen kuin negatiivisesta käytöksestä syntyy systemaattista kiusaamista. Tavoitteena on, ettei kiusaamista pääsisi syntymään ollenkaan.
- Suunnitelman laatimalla halutaan nostaa tietoisuutta kiusaamisilmiön olemassaolosta, ja samalla vaikuttaa niin lasten kuin aikuistenkin kiusaamiseen liittyviin asenteisiin. Kun konkreettinen suunnitelma on tehty, se motivoi ja sitouttaa kasvattajia paremmin.
- Laki lasten päivähoitosta (304/1983, 2a §) edellyttää, että päivähoiton tulee tarjota lapselle jatkuvat lämpimät ja turvalliset ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö.
- Yhteistyö vanhempien kanssa on tärkeää, ja siksi pyrimmekin sitouttamaan heidät mukaan kiusaamisen vastaiseen toimintaan. Kasvatuskumppanuus edellyttää vanhempien ja työntekijöiden välistä luottamusta, molemminpuolista kunnioitusta sekä tasavertaisuutta.
- Tämän koko kaupungin yhteisen kiusaamisen ehkäisyohjelman lisäksi jokaisessa yksikössä suunnitellaan omat ryhmäkohtaiset ohjelmat, jolloin voidaan huomioida tarkemmin lapsi- ja ryhmäkohtaisia tarpeita. Suunnitelmat löytyvät yksiköiden perehdytyskansioista.

Kiusaaminen

Kiusaamisen määrittely ei ole helppoa koska eri ihmiset kokevat sen eri tavalla. Sen lisäksi kiusaamisen ja riitelyn raja on usein häilyvä. Kiusaamisen piirteiksi luokitellaan yleensä toistuvuus, tahallisuus ja vallan epätasavertaisuus. Kasvattajan tärkein tehtävä on huomioida lapsen oma kokemus kiusaamisesta, joten edellä mainittuja piirteitä ei voi odottaa ennen asiaan puuttumista. Lasta tulee aina kuunnella, sillä kiusaamisen ehkäisyssä lapsen kertomukset ohjaavat ennaltaehkäisevän työn tekemistä.

Lasten välinen kiusaaminen voidaan jakaa karkeasti kolmeen eri muotoon: fyysiseen, psyykkiseen ja sanalliseen kiusaamiseen.

Fyysinen	Psyykinen	Sanallinen
Potkiminen	Selän takana haukkuminen	Nimittely
Pureminen	Kiristäminen	Lällättely
Esineiden heittäminen	Leikin ulkopuolelle jättäminen	Haukkuminen
Toisen leikkien sotkeminen	Kehon kieli mm. ilveily	Toisen omaisuuden vähättely

- Lähtökohta on, ettei minkäänlaista kiusaamista saa hyväksyä. Kasvattajien tulee olla herkkiä reagoimaan ja havainnoimaan lasten välistä kommunikointia ja heidän tunnekieltä. Havainnointi tulee olla järjestelmällistä ja suunniteltua. Havaintojen dokumentointi auttaa asioiden käsittelyssä.
- Lapsille luodaan turvallinen ilmapiiri joka on edellytyksenä ryhmän myönteiselle yhteistoiminnalle.
- Aikuinen osallistuu leikkeihin tai ohjaa niitä varmistaakseen, että jokainen lapsi saa vuorollaan tyydyttävän roolin sekä saa osallistua leikin kulun suunnittelemiseen. Torjutuksi tulleelle tai ujolle ja hiljaisemmalle lapselle tämä on erittäin tärkeää.
- Hyvä tapa yhteisten sääntöjen laatimiseen on tehdä ne yhdessä lasten kanssa.
- Sosiaalisten taitojen harjoittelu on tärkeää ja lapsi tarvitsee niitä tullakseen toimeen toisten ihmisten kanssa. Hyviä harjoituksia näiden taitojen vahvistamiseen ovat esimerkiksi antamisen ja jakamisen harjoittelu, avuksi olemisen harjoittelu, lohduttaminen ja anteeksipyyntö.
- Työntekijöiden sekä vanhempien on tärkeää miettiä omia asenteita ja toimintatapoja. Tästä syystä ryhmäkohtaisen kiusaamisen ehkäisyohjelman suunnittelemisen, sekä yhteistyö vanhempien kanssa ovat erittäin tärkeitä. Vanhempiin täytyy olla päivittäin vuorovaikutuksellinen yhteys.
- Lasten kertomuksista ollaan aidosti kiinnostuneita ja heitä kannustetaan turvalliseen vuorovaikutukseen aikuisten kanssa. Kertominen ei ole kantelua.
- Kiusaamisesta ja siihen liittyvistä tunteista keskustellaan lasten kanssa avoimesti esimerkiksi kysymällä lasten käsityksiä kiusaamisesta. Esimerkkitapauksia on helppo löytää mm. saduista, jotka herättävät lapsissa mielikuvia ja tuntemuksia.

Kiusaamiseen puuttumisen keinot yleisesti

- Kiusaamistilanteisiin puututaan välittömästi.
- Mikäli lapsi kertoo kokeneensa tai nähneensä kiusaamista, asia otetaan vakavasti ja se käsitellään tilanteen kulloinkin vaatimalla tavalla.
- Ensisijaisesti tilanteeseen puuttuu sillä hetkellä paikalla oleva aikuinen.
- Kiusaamistilannetta ei missään tapauksessa jätetä käsittelemättä tai huomioimatta.
- Kiusaamisen osapuolten kanssa keskustellaan asiasta tilanteen rauhoittamiseksi, lohdutetaan ja neuvotellaan. Tilanteesta ja lapsesta riippuen valitaan oikeat toimintatavat.
- Toiminta tulee olla johdonmukaista ja tasa-arvoista kaikki lapsia kohtaan. Kaikilla on samat säännöt.
- Sekä kiusaajan että kiusatun vanhemmille kerrotaan **aina** tapahtuneesta. Kasvattajan tehtävä on arvioida ja määritellä, vaatiiko tapaus muita toimenpiteitä tai yksityiskohtaisempaa käsittelyä yhdessä vanhempien kanssa.

Konkreettiset keinot

- Käytetään anteeksipyyntöä jonka merkitystä opetellaan arkisessa vuorovaikutuksessa.
- Keskustellaan kiusaamiseen liittyvistä tunteista ”Miltä sinusta tuntuisi jos...?”
- Annetaan yhdessä lelu tai kädestä/leikistä viety muu esine takaisin
- Sovitellaan ja tehdään kompromisseja ”Ota sinä tämä auto, minä otan tämän toisen.”
- Jos kiusaaminen jatkuu, kiusaaja poistetaan tilanteesta tai leikistä

Prosessin arviointi

Kiusaamisen ehkäisyä voidaan pitää yhtenä varhaiskasvatuksellisenä jatkuvana prosessina, joka sisältää monia eri vaiheita. Ennaltaehkäisyn ja kiusaamiseen puuttumisen lisäksi omaa toimintaa tulee arvioida säännöllisesti, jotta mahdolliset kehittämistarpeet nousevat esille. Toimipaikkakohtaisia suunnitelmia tulee muokata joka syksy lapsiryhmien vaihtuessa jotta ne ovat toimivia jokaisena toimintakautena.

Toimintakausi / Ryhmä: _____

Lapsiryhmän koko: _____

Työntekijät: _____

Mitä kiusaaminen on omassa lapsiryhmässä?

Miten toimimme havaittuamme kiusaamista?

Kiusaamisen ennaltaehkäisytoimet

Paikka ja aika: _____/____20____

KYSELYLOMAKE OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSAINEISTON KERÄÄMISEEN

Opiskelen viimeistä vuotta Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa ja valmistun tämän vuoden lopussa sosionomiksi. Työskentelen tällä hetkellä Neuvottoman päiväkodissa lastentarhanopettajana ja viimeistelen työn ohessa opinnäytetyötäni, jonka aiheena on laatia Haminan kaupungille kiusaamisen ehkäisyohjelma osaksi yhteistä varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Kysely on tarkoitettu kaikille varhaiskasvatuksessa työskenteleville henkilöille heidän koulutuksestaan riippumatta. Tarkoitukseni on jo olemassa olevan teorian tueksi kartoittaa sitä, minkälaista kiusaamista olette havainneet lasten keskuudessa ja miten olette toimineet kiusaamisen ehkäisemiseksi.

Vastaaminen tapahtuu nimettömänä ja kyselystä saatu aineisto tulee käytettäväksi opinnäytetyöhöni, joka valmiina julkaistaan Kyamkin omassa arkistossa sekä internetissä ammattikorkeakoulujen yhteisessä julkaisuarkistossa Theseuksessa.

Pyydän, että vastaat viimeistään perjantaihin 24.10.2014 mennessä.

Yhteistyöterveisin,

Essi Hakala / Kymenlaakson ammattikorkeakoulu

1. Lapsiryhmä jossa työskentelet

- 1 – 3-vuotiaat
 3 – 4-vuotiaat
 5-vuotiaat
 Esikoulu

2. Kuinka monta lasta ryhmässäsi on?

Tyttöjä _____

Poikia _____

3. Onko ryhmässäsi erityisen tuen tarvitsevia lapsia?

- Kyllä
 Ei

4. Kuinka monta kasvatusvastuullista ryhmässäsi työskentelee? _____**5. Oletko havainnut kiusaamista ryhmäsi lasten välillä?**

- Kyllä
 En

6. Jos vastasit edelliseen KYLLÄ, minkälaista kiusaamista lapsiryhmässäsi on esiintynyt?

(esim. töniminen, lyöminen, haukkuminen, leikeistä pois jättäminen ym.)

7. Kuinka usein arvioit joutuvasi puuttumaan kiusaamiseen viikon aikana?

- En kertaakaan
 Harvoin
 Joitakin kertoja
 Useita kertoja
 Päivittäin
 En osaa sanoa

8. Oletko huomannut sukupuolten välisiä eroja kiusaamisen yleisyydessä?

- En ole huomannut, kiusaaminen on yhtä yleistä tytöillä sekä pojilla
 Tyttöjen keskuudessa kiusaaminen on mielestäni yleisempää
 Poikien keskuudessa kiusaaminen on mielestäni yleisempää
 En osaa sanoa

9. Minkälaisia toimintatapoja käytät ryhmässänne mikäli havaitset kiusaamista?

10. Osallistuvatko vanhemmat mielestäsi riittävästi kiusaamistilanteiden selvittelyyn?

Liite 2/3

Minkälaista yhteistyötä kaipaisit heiltä?

11. Oletteko laatineet ryhmässänne omaa suunnitelmaa kiusaamisen ehkäisemiseksi?

Kyllä

Ei

Jos vastasit KYLLÄ, kerro lyhyesti näistä toimintatavoista kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi

12. Koetko kiusaamisen olevan yleisesti hallinnassa yksikössänne?

Kyllä

En, seuraavissa asioissa on parannettavaa:

Mikäli sinulla on ideoita tai ajatuksia kiusaamisen ehkäisyn suhteen, luen niistä mielelläni!

Kiitos vaivannäöstäsi ja iloista syksyn jatkoa!